

За півтора роки свого існування ТПУГА розгорнуло свою діяльність в такій мірі, що дало змогу УГА за його фінансовою допомогою відновити навчання молоді в обсязі програм вищої школи заочним методом, відкривши при собі в 1932 році Український Технічно-Господарський Інститут (УТГІ) заочного навчання та навчання практичних дисциплін і фахових курсів.

У перший рік на УТГІ вписалося понад 150 студентів-українців з усіх кінців світу, та переважна більшість була з Галичини й Волині. Згодом після ліквідації Академії в 1936 році УТГІ став її правонаступником. Керувати Інститутом стала Спілка Професорів Українсько-Господарської Академії.

Навчання велось кореспонденційним методом. В період діяльності Інституту було зареєстровано 8.020 студіюючих. Інститут дотримувався програм і навчальних планів УГА, а також відкривав фахові курси [1: 73].

Всім студентам висилалися лекції та підручники пристосовані для домашніх студій. Навчання відбувалося індивідуально. По закінченню навчання випускники одержували фахові дипломи чи свідоцтва. УТГІ проводив навчання в таких галузях: економічно-кооперативний відділ вищої школи – чотири роки навчання; висока школа політичних наук — три роки; високі курси громадської агрономії; технікум сільськогосподарської промисловості — два роки; короткі фахові курси бухгалтерії — два роки та інші [4: 23]. На терені Чехословаччини Інститут діяв аж до 1945 р.

Таким чином, зібравши біля себе значну кількість українських наукових сил, висококваліфікованих викладачів, науковців, вся робота Академії сприяла розгортанню фахової підготовки молоді в галузі господарської справи як на теренах українських земель, так і для потреб еміграції. А засновані при Вищій школі лабораторії, бібліотека, наукові кабінети стали осередками науково-дослідної, видавничої та педагогічної діяльності, що дало змогу налагодити наукові зв'язки українським вченим як між собою, так і з освітніми установами інших країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Козловський О. Напередодні п'ятдесятиліття УГА та сорокаліття УТГІ // Вісті українських інженерів. — 1971. — № 4. — С. 70–75.
2. Маруняк В. Видавнича діяльність української еміграції в ЧСР / Протекторат в 1900–1945 рр. // Збірник на пошану проф., д-ра Володимира Янева. Мюнхен, 1983. — С. 658–675.
3. Трощинський В. П. Шевченко А. А. Українці в світі. — К., Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. — 352 с.
4. Український Технічно-Господарський Інститут Позаочного навчання (УТГІ) // Тризуб. — 1937. — № 6. — С. 23.
5. Українська Господарська Академія в Подєбрадах // Центральний Державний Архів Вищих Органів України. Ф. 3795. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 150.
6. Там само. — Спр. 88. — Арк. 41.
7. Там само — Спр. 103. — Арк. 287.
8. Там само — Спр. 128. — Арк. 264.
9. Там само — Спр. 235. — Арк. 330.

УДК 37. 013. 42

Л.Є. Пстухова, О.П. Пуляєва

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ТВОРЧОСТІ К.Д. УШИНСЬКОГО

Соціалізація особистості займає особливе місце серед факторів, що впливають на формування і розвиток підростаючого покоління. Тому ставиться завдання створення програм та методик для учителів і батьків, які були б спрямовані на соціалізацію дитини.

Соціалізація – це процес становлення особистості, навчання і засвоєння індивідом цінностей, норм, зразків поведінки, які належать певному суспільству, соціальній групі. [4: 506]. Соціалізація здійснюється як під час цілеспрямованого впливу на людину в системі виховання, так і під впливом широкого кола інших впливаючих факторів (сімейного і поза-сімейного спілкування, мистецтва, засобів масової інформації та інше).

Мета нашої статті полягає в тому, що на сучасному етапі суспільне середовище глибоко змінилося не тільки за своїм соціально-культурним змістом, але й за впливом на підростаюче покоління, все це створило проблему співвідношення середовища і виховання.

Проблемою соціалізації займалися вчені не тільки в наш час, але й Платон, Геракліт, вчені та філософи Давньої Греції та Сходу, Київської Русі, а також такі педагоги, як Я.А.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, Г.Герbart, Г.Дістервег, Я.Корчак, В.О.Сухомлинський, А.С.Макаренко, К.Роджерс, а також С.Т.Шацький. Всі вони вважали, що основними критеріями соціалізації є адаптація в суспільстві; соціальна організація та обізнаність із навколишнім; впровадження та використання структурних компонентів соціалізації особистості.

Метою статті є ознайомлення з педагогічною творчістю К.Д.Ушинського, його підходом до формування ціннісних орієнтирів особистості дитини опосередковано через систему навчання і, особливо, виховання молодшого школяра.

Досліджуючи науково-теоретичну спадщину К.Д.Ушинського, важливо показати її не минушу історичну цінність і особливо виділити ті питання, що не втратили свого значення в сучасних умовах. Таких питань педагогічної теорії К.Д.Ушинського не мало. Вони є злободенними і зараз. У їхньому вирішенні учений виявляється близьким нашій сучасності, втручається в нинішні педагогічні суперечки, впритул підводить до проблем, що хвилюють сьогодні педагогічну громадськість. Нарешті є ряд питань, поставлених К.Д.Ушинським, які очікують подальшого дослідження. Звичайно, розкрити всі актуальні питання педагогіки, у яких К.Д.Ушинський співзвучний з нами, немає можливості, але його вихідні позиції, його методологічний підхід до рішення основних педагогічних питань характеризують актуальність педагогічної спадщини видатного російського педагога. На них ми і хочемо звернути увагу [2: 97].

У своїй праці “Про моральний елемент у вихованні” він зазначав, що допомогти дитині усвідомити себе як особистість – завдання педагога як організатора виховного процесу. Адже тільки через усвідомлення можливий процес оволодіння складовими компонентами внутрішнього світу, тобто формування вихованця як суб’єкта власного морально-духовного розвитку [6: 125]. Проблему співвідношення середовища і суспільства вчений пов’язує з трактуванням предмета педагогічної науки, співвідношення навмисного виховання (виховна діяльність школи) і ненавмисного (природа, родина, суспільство, народ, його мова й інші фактори), у якому він бачив ще більш сильного вихователя.

Підкреслюючи значення ненавмисного виховання, К.Д.Ушинський вважав, що особистість не визначається автоматично – сукупністю впливу зовнішніх умов. Свідомість і самосвідомість індивіда – продукт його діяльності, що відбувається в спілкуванні з природою і собі подібними. Особистість формується у вільній творчій праці, праці за покликанням. Праця – могутній засіб розвитку і самоствердження людини. “Без особистої праці людина не може йти вперед, не може залишатися на одному місці, вона повинна йти назад”, – стверджував педагог. Запорука щастя людини – праця і служіння народу [6: 238]. Звичайно, К.Д.Ушинський не міг дати чіткого наукового формулювання процесу формування особистості в суспільстві, але він і не розглядав індивідуальність як якесь “чисте я”, ізольоване від людського колективу в умовах життя суспільства, як це проповідують сучасні представники екзистенціалістських і неотомістських педагогічних течій.

Розкриття сутності людини, його мислення, виховання і розвиток займає центральне місце в педагогічній системі К.Д.Ушинського, і сам він, розробляючи ці питання, твердо дотримувався системного, цілісного підходу. Ця єдність виступає в нього у трьох формах: у тлумаченні самої природи виховного процесу (виховання, навчання і розвиток

взаємообумовлені і нерозривно пов'язані); у цілісному, всебічному розгляді людини без якого б то не було протиставлення однієї його сторони іншим; у розгляді самого всебічного розвитку особистості як результату єдності впливу середовища й організованого виховання у повному розумінні цього слова [2: 100].

Головне завдання вчителя, за К.Д.Ушинським, “передати учню не тільки ті чи інші знання, але й розвинути в ньому бажання й здатність самотійно, без учителя набувати нові знання. Ця здатність повинна залишатись з учнем тоді, коли вчитель його покине...” (“Три елементи школи”). Метод такого викладання полягає в тому, що привчаючи вихованця до розумової праці, вчити долати труднощі такої праці, виховувати потребу насолоджуватися нею. Розумова праця чи не найтяжча праця для людини. Мріяти легко й приємно, але думати важко [5: 27].

Не повністю оцінені нами й думки Ушинського про зв'язок моральності й світогляду. Світоглядів може бути стільки, скільки філософських систем, вони можуть і змінюватися упродовж життя одного покоління, моральні принципи формуються протягом багатьох віків. При цьому велику небезпеку педагог вбачав у можливості підміни моралі вульгарно-матеріалістичним світоглядом, коли поняття “гідність” і “честь”, “совість” і “сором” відкидаються як беззмістовні абстракції. Він упевнений, що без моральних засад державні, громадські, юридичні та інші інститути не здатні успішно функціонувати.

Як і ці, деякі інші настанови К.Д.Ушинського не втратили свого значення й сьогодні. Приміром, у праці “Три елементи школи” він зазначав, що ні від чого так не розвиваються негативні сторони душі людської – заздрість, зловтішність, злостивість, як від невинного збудження почуття змагання. Звичайно, це могутній засіб рухати дитину в навчанні, але успіхи в знаннях здобуваються при цьому надто дорогою ціною морального й душевного спокою і щастя людини. Нехай дитина змагається сама з собою, тобто порівнює те, що вона зробила вчора, з тим, що вона зробила сьогодні, не порівнюючи своїх успіхів з успіхами інших [5: 27].

Але в той же час шкільний вік виявляється сприятливим для виховання такого фундаментального для її морального розвитку новоутворення, яким є здібність цінувати особистість людини. Ця моральна здібність передбачає спрямованість у дитини відповідних знань про конкретну людину і прагнення їх реалізувати у поведінці.

Формування у дитини здібності цінувати особистість людини здійснюється двома шляхами. Перший з них – детальне розкриття дитині позитивних сторін оточуючих її людей: дорослих, старших дітей чи ровесників.

Слід звертати увагу на те, чим саме вихованець відрізняється від людей, які ставляться йому за приклад для наслідування, що йому бракує, щоб зрівнятися з ними в особистісному зростанні. Треба підкреслювати, якою важкою морально-духовною працею дається людині та чи інша суспільно значуща якість чи цінність. Якщо вихованець переконуватиметься в обсязі й мірі тих внутрішніх зусиль, які мобілізує і витрачає людина у процесі свого морального вдосконалення, то у нього створюватимуться реальні підстави для об'єктивної оцінки, для виникнення почуття її значущості для себе. Тільки у процесі формування у вихованця цінності людської особистості можна сформувати у нього й адекватне оцінювання власної значущості, без якої неможливе його моральне вдосконалення.

Другий шлях формування у дитини здібності цінувати особистість людини – це застереження зневажливого ставлення до неї. Таке явище за недоцільних виховних дій може набрати загрозливого характеру. Тому особливу увагу як вчителям, так і батькам слід звертати на виховання дитини, на формування її світогляду.

Недооцінені нами й думки К.Д.Ушинського щодо розумового, морального, трудового, естетичного і, особливо, екологічного виховання, яке в наш час потребує найбільшої уваги.

Головна функція виховання полягає в передачі підростаючому поколінню культурних цінностей, надбаних попередніми поколіннями, і участі у формуванні культурного досвіду кожного, що в екологічному плані “нарощується” особистістю в процесі її взаємодії з навколишнім середовищем (природним та соціальним) на інтуїтивному, чуттєво емоційному

та нормативному рівнях. Саме сплав знань, емоційних переживань і практичних навичок в екологічній діяльності дозволяє перевести свідомість дітей в іншу сферу – з природоспоживацької у природозберігаючу і тим самим подолати постулат, що орієнтує на вищість людини над природою.

Сьогодні нам гостро необхідна система цінностей, яка здатна виразити життєві спрямування особистості і протиставити прагматизму духовні опори, що виключають негуманне ставлення до природи. Сучасний підхід, що визначається усвідомленням особистістю своїх прав і обов'язків, супровідний з творчо-створювальними ціннісними орієнтаціями особистості, яка здатна добровільно і усвідомлено вирішувати задачі морального вибору [3: 51].

Великого значення проблемам екологічного виховання надавав К.Д.Ушинський. Для нього природа – це один із наймогутніших засобів розвитку особистості, шлях вирішення проблем екологічної освіти і виховання. “Природа, – писав він, – є одним із наймогутніших агентів у вихованні людини, і найдбайливіше виховання без участі цього агента завжди відгонитиме сухістю, однобічністю, неприємною штучністю” [6: 418].

Створюючи проект реорганізації Гатчинського сирітського інституту, Ушинський намічав широку програму польових, городніх і садових робіт вихованців, вважаючи, що така суспільно-корисна праця на лоні природи благотворно впливатиме на фізичний і моральний розвиток учнів, сприятиме накопиченню досвіду роботи в природних умовах.

К.Д.Ушинський був першим серед російських педагогів, який відкрив і оцінив педагогічне і психологічне значення праці. Виховання, якщо воно бажає зробити людину щасливою, повинно підготувати її до праці, стверджував він. Важливо розвинути в неї любов до праці і звичку працювати. Праця – не гра, не просто вбивання часу: вона завжди серйозна і важка. І розумова праця не легка, вона вимагає великих зусиль, тому необхідно систематично привчати дитину до неї. Навчання – праця, воно повинно прищеплювати серйозний погляд на життя, готувати до праці на благо суспільства.

Він зазначав: “Матеріальні плоди праці становлять людський здобуток, але тільки внутрішня, духовна, животворна сила праці є джерелом людської гідності, а разом з тим і моральності, і щастя. Цей животворний вплив має тільки особиста праця на того, хто працює”. Виховання, за К.Д.Ушинським, не тільки повинно розвинути розум людини і дати їй повний обсяг відомостей, воно повинно запалити в ній жадобу серйозної праці, без якої життя її не може бути ні достойним, ні щасливим. Звертаючись до вчителя, він рекомендував розширити коло читання творів про природу, особливо тих, у яких зображено пори року, красу рідного краю [6: 420].

У свої підручники “Дитячий світ” і “Рідне слово” К.Д.Ушинський вмістив багато оповідань і віршів, що оспівували красу природи, і були спрямовані на те, щоб розвивати бережливе ставлення до неї. Наприклад, у статті “Зима” він зазначав: “Взимку сонечко хоч і світить, але мало гріє. Воно не довго лишається на небі... Сніг дуже корисний, тому що під ним і у сильні морози зберігається насіння травички, квітів і хліба. Без снігу насіння вимерзло б”. Також дітям повідомлялися відомості про існування хвойних і листяних дерев, про зимівлю пташок, які бувають перелітними і зимуючими, про тварин і комах, про працю людей взимку. У розділі логіка К.Д.Ушинський знайомить дітей з такими поняттями як явище, причина і наслідок, знання яких стане основою усвідомлення змін у природі навколо дитини [6: 114].

Великий педагог і сам складав зразки прекрасних оповідань і казок для дітей про природу: “Як сорочка в полі виросла”, “Васька”, “Історія однієї яблуньки” та інші. Завдяки високій художній майстерності і чіткому педагогічному спрямуванню вони й досі не сходять зі сторінок дитячих читанок. К.Д.Ушинський рекомендував також читати дітям загадки і прислів'я природознавчого змісту, що є першою сходинкою до розуміння законів природи, до виховання бережного ставлення до її краси. Характеризуючи зміст другого розділу “Рідного слова”, який називається “Пори року”, великий педагог писав, що події, предмети і явища, змальовані у певному просторі і часі, глибоко і плідно вкорінюються в душу дитини.

На його думку, з учнями 2–3-х класів слід вивчати ту місцевість, де вони живуть, щоб у них були живі враження, перевірені власним дитячим досвідом, зігріті щирими почуттями. Саме так мав здійснюватися зв'язок розумового, естетичного й екологічного виховання.

Міркуючи про людину, її душу, К.Д.Ушинський писав: “Ніщо – ані слова, ані думки, ні навіть вчинки наші не виражають так ясно і так вірно нас самих і наше відношення до світу, як наші почуття: в них ми чуємо характер не окремої думки, не окремого рішення, а лише зміст душі нашої і її строю”. Саме у безпосередньому впливові реального світу на почуття великий педагог розумів вияв прекрасного [1: 103].

Погляди К.Д.Ушинського на сутність та шляхи естетичного виховання молодших школярів виражені в його “Рідному слові”. До нього входить змістовний, доступний дитячому розумінню матеріал про природу і суспільство, який є основним джерелом вироблення естетичних понять почуттів, смаків, умінь, навичок і звичок учнів. “Рідне слово. Рік перший” (“Азбука” і перша після азбуки книжка для читання) знайомить учнів зі світом прекрасного в процесі наочного навчання, письма, рахунку, малювання, співів. Усе це, за справедливим твердженням К.Д.Ушинського, підтримує в дитині “тілесну і душевну бадьорість”, притаманні цьому вікові веселість, емоційну піднесеність, забезпечує естетичне сприйняття предметів, розвиває здібності бачити прекрасне в природі, житті людей, у своїй поведінці.

Велику роль у естетичному вихованні молодших школярів відігравали вміщені у “Рідному слові” казки, які К.Д.Ушинський називав першою і блискучою спробою народної педагогіки, проявом педагогічного генію народу. Він підкреслював, що саме в народній казці народ розповідає дітям свої дитячі мрії і, майже наполовину, сам вірить у ці мрії. Настільки ж високо К.Д.Ушинський цинив виховне значення віршів, естетичну цінність яких він вбачав у вираженні безпосередніх почуттів, переживань прекрасного, навіяних явищами природи і життям людей.

Розвиваючи в учнів початкові уявлення про всезагальний зв'язок явищ природи і життя суспільства, К.Д.Ушинський тим самим вирішував одну з важливих задач – формування в учнів елементарних уявлень про естетичні відношення до прекрасного в природі й стосунками між людьми.

У зміст естетичного виховання К.Д.Ушинський включав також прилучення до “толкового читання”. У “Керівництві до викладання за книжкою “Рідне слово. Частина друга” він показав, що ця задача найбільш успішно вирішується в процесі пояснювального читання, навчання виразному читанню та заучуванню дітьми напам'ять взірцевих літературних творів, для яких характерні правильність мови, доступність матеріалу, глибокий моральний зміст і висока художність.

Вирішення задач естетичного виховання учнів початкової школи сприяла і його навчальна книжка для класного читання “Дитячий світ”, яка містила багатий і систематизований матеріал для наочних бесід з учнями про навколишню рідну природу та історію рідного краю [1: 104].

Аналіз підходу К.Д.Ушинського до вирішення проблеми соціалізації особистості дозволяє зробити висновок, що він відстоював єдність і взаємозв'язок науки, мистецтва, природи і праці як факторів формування гармонійної особистості, яка включається в систему особистісних і громадських відносин, усвідомлює себе людиною.

Перспективами подальшого дослідження є розкриття сутності людини, її мислення, виховання і розвиток, формування системи цінностей, яка здатна висловити смисложиттєві спрямування особистості на основі науково-педагогічної спадщини К.Д.Ушинського.

У навчальних посібниках К.Д.Ушинського почуття прекрасного, естетичні поняття розкриваються як духовні риси розвиненої особистості, які в кінці кінців знаходять своє переломлення й утверджуються у праці, інших видах діяльності, у стосунках між людьми. У цьому, на його думку, полягає кінцевий результат виховання як засобу соціалізації підростаючого покоління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власов В., Макаев В. “Родное слово” и “Детский мир” К.Д.Ушинского как источники и средство эстетического воспитания учащихся // Педагогика. – 2002. – №4. – С.102 – 104.
2. Ганелин Ш.И., Зенченко Н.С. К.Д.Ушинский и современность // Советская педагогика. – 1974. – №12. – С.97 – 103.
3. Дежникова Н.С. Экологическое воспитание в контексте социокультурной динамики // Педагогика. – 2002. – №10. – С.51–56.
4. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / Уклад. В.І.Волович. – К.: Український центр духовної культури, 1998. – 736с.
5. Тригубенко В.В. Після хліба перша потреба – освіта // Початкова школа. – 1994. – №3. – С.26 – 27.
6. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения в 2-х томах. – Т.1. Вопросы воспитания. – М.: Учпедгиз. – 1953. – 640с.

УДК 37. 013

М.І. Рябуха

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЛІЦЕЮ ДЛЯ ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Наприкінці ХХ століття в Україні активно почали відновлюватися ліцеї, гімназії, коледжі – так звані школи нового типу, які отримали нові змістовні функції і виконували, насамперед, важливу соціальну функцію – виступали своєрідними “генераторами” творчості в освіті, ініціаторами прогресивних методів навчання й виховання. Як свідчать наукові дослідження та показує історичний досвід, цей процес є об’єктивним, соціально й економічно обґрунтованим, діалектичним виявом розвитку освітнього середовища країни [1]. Аналіз діяльності цих загальноосвітніх навчальних закладів свідчить, що вони мають певну ефективність, бо їх навчально-виховний процес спрямований, передусім, на розвиток природних здібностей і обдарувань дитини, що відповідає положенням Державної програми “Пошук, навчання і виховання учнівської молоді “Творча обдарованість”. На виконання цієї програми спрямована й Концепція становлення мережі навчальних закладів для розвитку творчої обдарованості, в якій наголошується увага на необхідності вирішення на державному рівні проблеми створення в обласних центрах ліцеїв для здібної і обдарованої учнівської молоді, у тому числі інтернатного типу для учнів сільської місцевості [3].

Проблеми стратегічного планування діяльності навчальних закладів присвячено чимало наукових досліджень. Такі вчені, як В.М.Алфімов, Л.І.Даниленко, В.С.Лазарев, Н.Мостроверхова, М.М.Поташник та В.П.Симонов розробили підходи до процесів функціонування й розвитку загальноосвітніх навчальних закладів, багато педагогів-практиків (В.М.Хайруліна, О.Д.Борисов та ін.) запропонували власні погляди на прогнозування діяльності навчальних закладів, які вони очолюють.

Значний інтерес викликає питання функціонування й розвитку спеціалізованих навчальних закладів для здібних та обдарованих учнів сільської місцевості, які покликані на державному рівні розв’язати проблему забезпечення відповідною освітою зазначеної категорії учнів. Метою цієї статті є висвітлення питання планування стратегічного розвитку обласного ліцею для обдарованих учнів сільської місцевості.

Виникнення обласних ліцеїв для здібної та обдарованої молоді було викликано бажанням забезпечити регіональну потребу у відродженні інтелектуальної еліти села, збільшенні насиченості області висококваліфікованими фахівцями. Такі ліцеї сприяють збереженню й збагаченню освітянського простору, надають можливість вибору учням сільської місцевості певної системи навчання, професійного становлення, інтелектуального й духовного розвитку. На сьогодні ці ліцеї виступають тим середовищем, де є всі можливості виявляти здібності учнів сільської місцевості до навчання та нахили до майбутньої професії.